

ZAMONAVIY O'QITUVCHI INNOVATSION FAOLIYATINING O'ZIGA XOS JIHLARI

Xakimova Dildora Mashrabjonovna,

«Ijtimoiy fanlar» kafedrasida dotsenti

INTERNATIONAL SCHOOL OF FINANCE TECHNOLOGY AND SCIENCE

Annotatsiya. Maqolada innovatsion faoliyatning tarkibiy qismlari, o'qituvchi faoliyatida ijodkorlikning roli, qanday sharoitlarda uni amalga oshirish mumkinligi, shuningdek, o'qituvchi innovatsion faoliyatining darajalari va sharoitlari ilmiy jihatdan yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion faoliyat, innovatsion faoliyat darajalari, innovatsion texnologiyalar, ehtiyoj, ijodkorlik innovatsiyasi, ijodiy yondashuv, reproduktiv daraja, motivatsiya.

SPECIFIC ASPECTS OF MODERN TEACHER'S INNOVATIVE ACTIVITY

Khakimova Dildora Mashrabjonovna

International School of Finance Technology and Science, Associate Professor of the Department of «Social Sciences»

Abstract. The article describes the components of innovative activity, the role of creativity in the teacher's activity, the conditions under which it can be implemented, as well as the levels and conditions of the teacher's innovative activity.

Key words: innovative activity, levels of innovative activity, innovative technologies, need, creative innovation, creative approach, reproductive level, motivation.

ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Хакимова Дилдора Маширабжоновна

INTERNATIONAL SCHOOL OF FINANCE TECHNOLOGY AND SCIENCE, доцент кафедры «Социальные науки»

Аннотация. В статье описаны компоненты инновационной деятельности, роль творчества в деятельности педагога, условия, при которых оно может реализовываться, а также уровни и условия инновационной активности педагога.

Ключевые слова: инновационная активность, уровни инновационной активности, инновационные технологии, потребность, креативные инновации, творческий подход, репродуктивный уровень, мотивация.

Kirish. Ta'limning markaziy figurasi hamisha o'qituvchi bo'lib kelgan, va hozirgi zamon ta'lim tizimida ham ko'plab o'zgarishlar ro'y berayotgan bir paytda ta'lim muassasalarining innovatsion faoliyatga o'tmasligi mumkin emas. O'qituvchilar o'zlarining kasbiy faoliyatini yaxshilashga intilmas ekanlar, zarur o'zgarishlar yuz berishi mumkin emas. Pedagogik mahoratni oshirish har bir ta'lim muassasasi, har bir o'qituvchi uchun zarur ekanligiga endi hech kim shubha qilmaydi. Natijada zamonaviy innovatsion texnologiyalarni o'zlashtirgan o'qituvchilar safi tobora kengayib bormoqda.

Ijodkorlik pedagogik mahoratning eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi, chunki agar o'qituvchining kasbiy faoliyati faqat bir marta o'rganilgan mehnat usullarining takrorlanishi sifatida qurilgan bo'lsa, demak u hali etarli darajada to'liq emas hisoblanadi. O'qituvchi shaxsi rivojlanmaydi, o'rganilgan bilimlarni uzatish usullari eskiradi va natijada o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlashga qiziqishi so'nadi. Xo'sh, ijodkorlik o'zi nima?

Keng ma'noda ijodkorlik insonning har qanday amaliy yoki nazariy faoliyati bo'lib, uning jarayonida yangi natijalar (moddiy mahsulotlar, bilimlar, usullar va boshqalar) yaratiladi. Bu natijalar faqat shu odam uchun yoki ko'pchilik uchun yangi bo'lishi mumkin. O'qituvchining ijodi boshqalar tomonidan allaqachon to'plangan narsalarni o'zlashtirishdan boshlanadi yani, bilim va tajribani moslashtirish, ko'paytirish, takrorlash. O'z ishiga ijodiy munosabat - bu shaxsning eng muhim xususiyati va uni har tomonlama rivojlantirish sharti hisoblanadi.

Qanday fazilatlar insonni ijodkor qiladi? Hamma yaratishi mumkinmi yoki u faqat bir nechta tanlangan insonlarga xosmi? Bu savollarga javoblar uzoq vaqtdan beri izlangan. Ijodiy tadqiqotlarning dastlabki davrida taniqli rassomlar, olimlar, ixtirochilarning tarjimai holi, xotiralarini o'rganish asosida ular barchaga xos bo'lgan va ularni boshqa odamlardan ajratib turadigan fazilatlarini ajratib ko'rsatishga harakat qiladilar. Ushbu ishning natijasi shundaki, ijodkorning eng muhim xususiyati bu ijodiy ish uchun

bo'lgan uning cheksiz ishtiyoqidir[1].

O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijod qilish qobiliyati faqat tanlanganlarga beriladi, deb hisoblashga hech qanday asos yo'q. O'z faoliyatida o'zini anglab etishga, o'z qobiliyatini rivojlantirishga intilgan har bir shaxs ijodkor bo'la oladi. Bunday odamning eng muhim xususiyati - yangi narsalarni yaratish va o'zini yaxshilash istagida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, bunday shaxs o'zgarishlarga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojlarga sezgirlik, muammoli vaziyatlarda muqobil echimlarni shakllantirish qobiliyati; aniq ko'rinadigan narsaga shubha qilish qobiliyati; asosiy narsani ta'kidlash qobiliyati; istiqbolni ko'rish qobiliyati; tanqidiy fikrlash, tavakkal qilishga tayyorlik; muloqot qilish qobiliyati; ehtiyojlardan (motivlardan) avval yahlitni ko'rish qobiliyatlari bilan tavsiflanadi. A.Maslouning fikricha, insonning xulq-atvori uning ehtiyojlari bilan belgilanadi yani, uning mavjudligi uchun zarur bo'lgan va uning faoliyati manbai sifatida harakat qiladigan ob'ektlarga bo'lgan ehtiyoj tufayli yaratilgan sharoitlar bilan. Ehtiyoj qondirilmaguncha, u odamni faollashtiraveradi. Ehtiyoj qondirilgach, u o'z ahamiyatini yo'qotadi[2].

A.Maslou inson ehtiyojlarining sifat jihatidan farq qiladigan beshta guruhini ajratib ko'rsatdi. Eng past darajadagi fiziologik ehtiyojlar - bu oziq-ovqat, uy-joy, kiyim-kechak va boshqalarga bo'lgan ehtiyoj. Eng yuqori ehtiyojlar - o'zini o'zi namoyon etish va o'zini o'zi anglash ehtiyojlari.

Yuqori ehtiyoj, A.Maslouning fikricha, faqat quyi darajadagi ehtiyojlar qondirilgandagina xatti-harakat motiviga aylanishi mumkin. Ammo u uning ehtiyojlar ierarxiyasi qattiq sxema emasligini ta'kidlaydi. U yuqori darajadagi ehtiyojlar quyi darajadagi ehtiyojlar qondirilgunga qadar uyg'onishi mumkinligini tan oldi. Bundan tashqari, A.Maslou yuqori ehtiyojlar funksional avtonomiyaga ega bo'ladi, deb hisoblardi: insonning yaratilishida paydo bo'lgandan so'ng, ular endi quyi ehtiyojlarni qondirish darajasiga bog'liq emas[3].

A.Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi odamlarning xulq-atvori va introspektsiyasini tahlil qilish uchun foydali vositadir. Odamlar faoliyatida turli darajadagi motivlar bir vaqtning o'zida amalga oshirilsa-da, u har doim dominant motivlarga ega, amalga oshirishning mumkin emasligi faoliyatning o'zini to'xtatishga olib keladi[4].

Ixtirochilar, eng samarali olimlar va ishbilarmonlarning misollari bo'yicha psixologik tadqiqotlar ularning asosiy farqi qandaydir maxsus aqliy iste'dodda emas, balki motivatsiya mavjudligida degan xulosaga keldilar. Ma'lum bo'lishicha, ularning harakatlari asosan intellektual muvaffaqiyatga intilish yoki «yutuq motivi» deb atalgan.

Ko'pincha innovatsion faoliyat bilan shug'ullanishning asosiy sabablari moddiy motivlar yoki rahbariyat va hamkasblar bilan munosabatlardagi keskinlikdan qochish istagi hisoblanadi. Agar o'qituvchilar innovatsion faoliyatda ishtirok etmasalar, unda ko'pincha ularning motivatsion tuzilishida quyi darajadagi motivlar ustunlik qiladi va ular maktabni rivojlantirishdagi ishtirokini ushbu motivlarni amalga oshirishning samarali vositasi deb hisoblamaydilar[5].

Rivojlangan motivatsion tuzilma bilan, moddiy motiv yo'qolmasa ham, u o'qituvchining innovatsion faoliyatga munosabatini belgilamaydi. O'z-o'zini anglash va o'z-o'zini takomillashtirish zarurati innovatsion o'qituvchining asosiy motivlari hisoblanadi. Bunday o'qituvchi eng muhim shaxsiy xususiyatga ega - faol ijod qilish zarurati. Bu ehtiyoj tizimni tashkil etuvchi va shuning uchun iste'mol bilan bog'liq bo'lgan sub'ekt-moddiy xarakterdagi boshqa ehtiyojlarni o'ziga bo'ysundiradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O'qituvchining innovatsion faoliyatini shakllantirish darajalariga to'xtaladigan bo'lsak, innovatsion faoliyat, har qanday inson faoliyati kabi, turli darajada rivojlanishi mumkin. Rus pedagog olimlari V.A.Slastenin va L.S.Podimova innovatsion faoliyatning shakllanish darajasini tavsiflab, to'rt darajani aniqladilar, ulardan birinchisi aslida shakllanmagan innovatsion faoliyatni aniqlaydi.

O'qituvchining innovatsion faoliyatining moslashuv darajasi yangilikka nisbatan beqaror munosabat bilan tavsiflanadi. Texnologik tayyorlik o'z tajribasidan foydalanish bilan bog'liq. O'qituvchining kasbiy-pedagogik faoliyati avvaldan ishlab chiqilgan sxema, algoritm bo'yicha quriladi, ijodiy faoliyat amalda namoyon bo'lmaydi, malaka oshirish, kerak bo'lganda, turli kurslar orqali amalga oshiriladi. Innovatsiya faqat ijtimoiy muhit bosimi ostida o'zlashtiriladi; qoida tariqasida, bu darajada o'z amaliyotida innovatsiyalardan foydalanishni rad etadi[5].

Reproduktiv daraja pedagogik innovatsiyalarga nisbatan barqaror munosabat bilan tavsiflanadi, innovatsion o'qituvchilar bilan aloqa o'rnatish istagi namoyon bo'ladi, qoniqishning yuqori ko'rsatkichi qayd etiladi. Ijodiy faoliyat hali ham ishlab chiqarish faoliyati doirasida, ammo standart sharoitlarda yangi echimlarni izlash elementlari bilan namoyon bo'ladi. Ehtiyojlarning ijobiy yo'nalishi, bolalarni o'qitish va tarbiyalashning muqobil yondashuvlarini o'rganishga qiziqishlar shakllantirilmogda; fikrlash ish usullarini qo'llashda ozgina o'zgarishlar bilan tayyor uslubiy ishlanmalarni nusxalash bilan tavsiflanadi.

O'qituvchilar o'z-o'zini takomillashtirish zarurligini anglashadi.

Tayyorgarlikning ikkinchi komponenti - bu maktab ta'limi natijalariga qo'yiladigan zamonaviy talablar, ta'limning innovatsion modellari va texnologiyalari, boshqacha aytganda, mavjud pedagogik amaliyotni rivojlantirish ehtiyojlari va imkoniyatlarini belgilaydigan barcha narsalar to'g'risidagi bilimlar majmui. O'qituvchining muammolarga nisbatan sezgirliigi, birinchi navbatda, uning maktab ta'limi maqsadlarini qanday tushunishi va ulardan o'z ishining natijalariga qo'yiladigan talablar bilan belgilanadi. Agar bu talablar eng yuqori standartlarga javob bermasa, o'qituvchi ham o'z ishining natijalaridagi muammolarni ko'ra olmaydi. Xuddi shunday, innovatsion dastur va texnologiyalarga sust yo'naltirilgan o'qituvchi nafaqat maktab pedagogik tizimi va o'z amaliyotidagi kamchiliklarni, balki ularni bartaraf etish imkoniyatlarini ham ko'ra olmaydi[6].

Biroq, innovatsion ta'lim modellari, dasturlari, texnologiyalari mavjudligi haqida bilishning o'zi etarli emas. O'qituvchi imkoniyatlar makonida yaxshi yo'naltirilgan bo'lishi va to'g'ri tanlov qila olishi uchun u ularni samarali qo'llash shartlarini yaxshi bilishi kerak. Faoliyatdagi har qanday o'zgarish nafaqat tegishli, balki maktabdagi haqiqiy sharoitga mos, real bo'lishi kerak. Agar, masalan, o'qituvchi o'z ishini rivojlantiruvchi, muammoli yoki tadqiqotchi ta'lim texnologiyasini amalga oshirish orqali qurmoqchi bo'lsa va umuman, maktabdagi pedagogik jarayon bilimga yo'naltirilgan model asosida qurilgan bo'lsa, u bunday sharoitda innovatsion texnologiyalardan faqat qisman foydalanish mumkinligini bilishi kerak.

Tahlil va natijalar.

O'qituvchining innovatsion ta'limdagi kompetentsiya darajasi har xil bo'lishi mumkin, shuning uchun uning bu jihatdan innovatsion faoliyatga tayyorlik darajasi ham har xil bo'ladi.

O'qituvchining innovatsion faoliyatga tayyorligining uchinchi komponenti - bu o'qituvchiga tegishli bo'lgan ushbu faoliyat muammolarini hal qilish uchun bilimlar va usullarning yig'indisi, ya'ni, pedagogik innovatsiyalar sohasidagi kompetentsiya. Ushbu jihatda innovatsiyalarga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan o'qituvchi:

- pedagogik innovatsiya tushunchalari majmuasiga egalik qiladi;
- ta'lim muassasasida innovatsion faoliyatning o'rni va rolini, uning ta'lim faoliyati bilan bog'liqligini tushunadi;

- maktabning pedagogik tizimni rivojlantirishning asosiy yondashuvlarini biladi;
- novator pedagoglar tajribasini o'rgana oladi;
- pedagogik tizimlar, o'quv dasturlari, texnologiyalari va didaktik o'quv qurollarini tanqidiy tahlil qila oladi;

- o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha innovatsion takliflarni ishlab chiqadi va asoslay oladi;
- innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha loyihalar ishlab chiqa oladi;
- tajriba-sinov ishlariga maqsad qo'yish va uni rejalashtirishni biladi;
- amalga oshirish loyihalari ishchi guruhlarida ishlash va eksperimentlar o'tkaza oladi;
- maktabning innovatsion faoliyati tizimini tahlil qila oladi va baholay oladi;
- innovatsion faoliyat subyekti sifatida o'zini tahlil qila oladi va baholay oladi.

O'qituvchilarning innovatsiyalarga tayyorligining umumiy darajasi quyidagilardan iborat: motivatsion tayyorgarlik darajasi; innovatsion ta'lim bo'yicha kompetentsiya darajasi; pedagogik innovatsiya bo'yicha kompetentsiya darajasi.

Xulosa. O'qituvchi innovatsion faoliyatining muvaffaqiyati ko'p jihatdan ma'lum darajadagi madaniyatni egallashga, ijtimoiy-pedagogik muhit bilan faol munosabatda bo'lish qobiliyatiga bog'liq. O'qituvchining innovatsion madaniyatini shakllantirish jarayoni bir qancha bosqichlardan iborat bo'lib, ijodiy xulq-atvor modellariga rioya qilish orqali innovatsion faoliyatni o'zlashtirish bilan birga namoyon bo'ladi. Bunday qobiliyatining mavjudligi pedagogik faoliyatga kirishning qulayligini ta'minlaydi, uning rivojlanish darajasini oshiradi, «sinov va xatolar» sonini kamaytiradi va mahsuldorlikni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
2. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari: Ped.fan.dok... diss. — Vuxoro, 2002. — 276 b.
3. Давидов В.В. Теория развивающего обучения. — М., 1995, С. 56
4. Жўраев Р.Х., Ибрагимов Х.И. Педагогик жамоанинг инноватсион фаолияти. // Халқ таълими. — Тошкент, 2004. - №2 — Б.5.
5. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. — М., 1987.
6. Кларин М.М. Инноватсионные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. — М., 1994